

ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

เทศบาลตำบลควนกลาง

อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช

คำนำ

ปราชญ์ชาวบ้านหรือนักคิดท้องถิ่น หรือครูภูมิปัญญาไทยแล้วแต่จะเรียกกัน จะมีมากมายในหลายด้านแล้วแต่งานที่ท่านปฏิบัติจนเกิดบังเกิดผล เป็นผู้มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ มีความคิดเข้าระบบขอบค้นหาความจริง ช่างสังเกตและนำสิ่งที่พบเห็นมาเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง สามารถสรุปเป็นบทเรียนได้

ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือข้อมูลปราชญ์ท้องถิ่นเล่มนี้ จัดทำขึ้นเพื่อเป็น ฐานข้อมูลการดำเนินงานและการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น การบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามในตำบลควนกลางให้คงอยู่ในท้องถิ่น และสืบสานแก่คนรุ่นหลังต่อไป

งานการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

เทศบาลตำบลควนกลาง

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๕๗ รัฐต้อง (๑)อนุรักษ์พื้นที่ฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะ สำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย ภูมิปัญญาไทยมีความสำคัญอย่างยิ่ง ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงสร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิแก่คนไทย สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาเข้ากับชีวิตได้อย่างเหมาะสม สร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคม และธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ช่วยเปลี่ยนแปลงปรับปรุงวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุค

งานการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เทศบาลตำบลควนกลางได้เล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงได้จัดทำโครงการสำรวจฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่นให้ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่น เพื่อสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญและมีประโยชน์ไว้ไม่ให้สูญหายไปจากชุมชน และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่นเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่น ต่อไป

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดค้น แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขพัฒนา แก้ปัญหาเป็นทั้งสติปัญญาและองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ดังนั้น จึงมีความครอบคลุมเนื้อหาสาระและแนวทางดำเนินชีวิตในวงกว้าง ภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบไปด้วยองค์ความรู้ในหลายวิชา ดังที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ(๒๕๔๑) ได้จำแนกไว้รวม ๑๐ สาขา คือ

๑. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้าน

การเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในภาวะการณ์ต่างๆได้ เช่น การทำ การเกษตรแบบผสมผสาน วนเกษตร เกษตรธรรมชาติ ไร่นาสวนผสม และสวนผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต การแก้ไขปัญหาโรคและแมลง และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

๒. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลิตผล เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมอันเป็นกระบวนการที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่าย ผลิตผลทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

๓. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกัน และรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเอง ทางด้านสุขภาพ และอนามัยได้ เช่น การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน การดูแลและรักษาสุขภาพแผนโบราณไทย เป็นต้น

๔. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม อย่างสมดุล และยั่งยืน เช่น การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำ และป่าชุมชน เป็นต้น

๕. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสม และบริการกองทุน และธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตรา และโภคทรัพย์ เพื่อส่งเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน เช่น การจัดการเรื่องกองทุนของชุมชน ในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์ และธนาคารหมู่บ้าน เป็นต้น

๖. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เช่น การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชนการจัดระบบสวัสดิการบริการในชุมชน การจัดระบบสิ่งแวดล้อมในชุมชน เป็นต้น

๗. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ ศิลปะมวยไทย เป็นต้น

๘. สาขาการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานขององค์กรชุมชนต่างๆ ให้สามารถพัฒนา และบริหารองค์กรของตนเองได้ ตามบทบาท และหน้าที่ขององค์กร เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มประมงพื้นบ้าน เป็นต้น

๙. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท เช่น การจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรต หนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่างๆ เป็นต้น

๑๐. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติ ให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีข้าว เป็นต้น

แยกตามประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น

๑. ด้านเกษตรกรรม

ชื่อ นายคล่อง ศรีพัฒน์
สถานที่ตั้ง บ้านเลขที่๑๓๘ หมู่ที่ ๑ ตำบลควนกลาง อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช
สาระสำคัญ นายคล่อง ศรีพัฒน์ เป็นเกษตรกรบ้านวังวัว ม.๑ ต.ควนกลาง อ.พิปูน จ.นครศรีธรรมราช เป็นเกษตรกรที่ทำสวนแบบผสมผสาน ซึ่งมีทั้งไม้ผล ไม้ยืนต้น และพืชผักสวนครัว โดยจัดสรรพื้นที่เพาะปลูกของพืชแต่ละชนิดในพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๑๕ ไร่ นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรปลอดสารระดับตำบล ระดับอำเภอ และยังสามารถเข้าร่วมโครงการของหน่วยงานต่างๆ ทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ เช่น โครงการ" ๕ ประสาน สืบสานเกษตรทฤษฎีใหม่ ถวายในหลวง" อำเภอพิปูน ของสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกษตรอินทรีย์

เกษตรอินทรีย์ซึ่งเป็นการเกษตรแบบองค์รวมจะให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน, การรักษาแหล่งน้ำให้สะอาด และการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพของฟาร์ม ทั้งนี้เพราะแนวทางเกษตรอินทรีย์อาศัยกลไกและกระบวนการของระบบนิเวศในการทำการผลิต

๒. ด้านหัตถกรรม

ชื่อ นายพงษ์สร เพชร
 สถานที่ตั้ง บ้านเลขที่ ๓๓๗ หมู่ที่ ๕ ตำบลควนกลาง อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช
 สาระสำคัญ นายพงษ์สร เพชร เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีความชำนาญด้านงานจักสานจาก ตะกร้าจากไม้ไผ่
 ภูมิปัญญาท้องถิ่น งานจักสานจากไม้ไผ่ (ตะกร้า)

การจักสานเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่สำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันการจักสานเป็นตัวอย่างหนึ่ง que แสดงให้เห็นภูมิปัญญาอันเฉลียวฉลาดของคนในท้องถิ่น ที่ใช้ภูมิปัญญาสามารถนำสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนมาประยุกต์ทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีประโยชน์ในการดำรงชีวิต การจักสานมีมานานแล้วและได้มีการพัฒนาตลอดเวลา โดยอาศัยการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง การดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้เอาความรู้หนังสือมาเกี่ยวข้อง การเรียนรู้ต่างๆ อาศัยวิธีฝึกหัดและบอกเล่าซึ่งไม่เป็นระบบในการบันทึก สะท้อนให้เห็นการเรียนรู้ ความรู้ที่สะสมที่สืบทอดกันมาจากอดีตมาถึงปัจจุบันหรือที่เรียกกันว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้นกระบวนการถ่ายทอดความรู้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นคงอยู่ ต่อเนื่องและยั่งยืน การจักสานตะกร้าไม้ไผ่ ได้สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น เกิดจากความคิดในการนำเอาไม้ไผ่ซึ่งเป็นวัตถุดิบที่มีอยู่ในหมู่บ้าน นำมาแปรรูปเป็นตะกร้า

ขั้นตอนการผลิต

การจักตอก

๑. การจักตอกเป็นปิ่น แบ่งไม้ไผ่ออกเป็นชิ้นๆ ตามขนาดที่ต้องการ ใช้มีดจักตอกเอาส่วนในออก (ซี่ตอก) จักในส่วนที่เหลือออกเป็นเส้นบางๆ แล้วหลาวให้เรียบร้อยตากแดดให้แห้ง

๒. การจักตอกตะแคง ใช้วิธีเดียวกันกับการจักตอกปิ่นเบื้องต้น แต่การจัดตอกให้เป็นเส้นตอก จะทำการจัดทางผิวเป็นเส้นเล็กกว่าตอกชิ้น ทำการหลาวให้เรียบร้อย แล้วนำออกตากแดดให้แห้ง

การสาน

การสาน เป็นขั้นตอนที่ยาก และต้องใช้ความละเอียดมากที่สุด เริ่มจากการก่อฐานด้านล่าง ด้วยเส้นตอกสองชนิดคือตอกยืน (ตอก-ตั้ง) ซึ่งจะมีลักษณะคอดตรงกลางต่างจากตอกทั่วๆ ไปและตอกนอน (ตอกสาน) ที่มีขนาดกว้างเท่ากันทั้งเส้นตอกปกติ เหตุที่ตอกยืนมีลักษณะพิเศษ เนื่องจากเมื่อสานเสร็จจะได้ตะกร้าที่มีฐานเล็กและค่อยๆ บานขึ้นบริเวณปาก

การเข้าขอบและหู

เข้าขอบและใส่หูหรือที่หิ้ว ซึ่งทำจากไม้ไผ่และโค้งงอได้ ใช้เชือกหรือหวายพันให้แน่น หรือใช้เชือกที่เป็นสีพันที่มีมือ

ความสวยงามและคงทน

หากต้องการความสวยงามทำด้วยการย้อมสี และหากต้องการเก็บไว้ใช้งานได้นาน ทาแลคเกอร์เคลือบไม้ไผ่ทั้งด้านนอกและด้านใน แล้วนำไปตากให้แห้ง

๓. สาขาศาสนาและวัฒนธรรม

ชื่อ นางวิภา หลวงนา
สถานที่ตั้ง บ้านเลขที่ ๑๓๘ หมู่ที่ ๕ ตำบลควนกลาง อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช
สาระสำคัญ นางวิภา หลวงนา เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้าน
พิธีกรรมทางศาสนา
ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนพิธี

๔. ด้านการแพทย์แผนไทย

ชื่อ นางอุบลรัตน์ จันผลึก
 สถานที่ตั้ง บ้านเลขที่ ๖๒ หมู่ที่ ๖ ตำบลควนกลาง อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช
 สาระสำคัญ นางอุบลรัตน์ จันผลึก เป็นผู้มีความรู้ความสามารถด้านการนำสมุนไพรมาใช้
 สามารถปรุงเป็นยาสมุนไพรพื้นบ้าน
 ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปรุงยาสมุนไพรพื้นบ้าน

ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพนับเป็นความรู้ ความคิด ความ
 เชื่อท้องถิ่นที่ได้สั่งสมและสืบทอดกันมาโดยการเรียนรู้มาจากรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย สู่รุ่นลูก หลานและญาติ
 พี่น้อง โดยผ่านวิธีการหลายอย่าง เช่น การอนุรักษ์ ฟื้นฟูการประยุกต์ และการสร้างใหม่ทำให้ความรู้
 เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน ทั้งนี้ความเฉลียวฉลาดในการใช้สมุนไพรพื้นบ้านของคนรุ่น
 ปู่ ย่า ตา ยาย หรือบรรพบุรุษจึงนับเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งในการป้องกันและแก้ปัญหาสุขภาพของ
 สมาชิกในชุมชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งผู้คนสมัยก่อนพึ่งพาอาศัยธรรมชาติแทบทุกด้านตั้งแต่อาหารการกิน
 เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ทั้งนี้พืชสมุนไพรเป็นผลผลิตจากธรรมชาติที่มนุษย์รู้จัก
 นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บตั้งแต่โบราณกาล

ดังนั้น การใช้สมุนไพรพื้นบ้านจึงถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ล้ำค่าของสังคมไทยที่เกิดจาก
 ความสามารถจำแนกแยกแยะฤทธิ์และสรรพคุณของสมุนไพรจากธรรมชาติเพื่อใช้ในการเฝ้าระวังรักษา
 ความเจ็บป่วย นอกจากนี้สมุนไพรยังถูกใช้เป็นอาหารเสริมสำหรับคนทั่วไปที่มีสุขภาพปกติ เพื่อทำให้
 เกิดสมดุลของการทำงานของร่างกายเสริมภูมิคุ้มกันและป้องกันโรคบางชนิดได้ด้วย

